

TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASH IMKONIYATI VA UNING NAMOYON BO'LISHI

Yodgorova Sehriyo G'ayrat qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti magistranti

yodgorovasehriyo2000@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada kreativ fikrlash vositalaridan foydalanish, qarashlar va yondashuvlarni shakllantirish, tafakkurni tavsiflash, o'zgartirish va sintez qilish jarayonlarining xususiyatlarini bilish va ulardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak degan fikrlar ilgari surilgan. Kreativ fikrlashda ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishni ko'ramiz.

Tayanch so'zlar: Kreativ fikrlash, aqliy ko'nikma, tafakkur, innovatsion bilim, ijtimoiy kontekst, PISA dasturi, individual qobiliyat.

POSSIBILITY OF CREATIVE THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS AND ITS MANIFESTATION

ANNOTATION

This article suggests having the skills to use creative thinking tools, knowing the features of the processes of forming views and approaches, describing, changing and synthesizing thinking and their use. In creative thinking, we see that the main task of education is to develop the skills that the student will need today and in the future to live successfully in society.

Keywords: Creative thinking, mental skills, thinking, innovative knowledge, social context, PISA program, individual ability.

KIRISH.

Malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri – bu ta'lim sifati va samaradorligini oshirish hamda kreativ fikr yuruta oladigan yoshlarni rivojlantirishdir.. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga yo'llagan Murojaatnomasida ta'lim sifatini oshirish hamda jamiyatni rivojlantirish bo'yicha muhim vazifalarni belgilab berdi. Xususan, prezidentimiz mamlakat salohiyati bilim va tafakkurda ekanligiga urg'u berib, **“Ta'lim sifatini oshirish –**

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to‘g‘ri yo‘li ekanligini ta’kidlab o‘tdi. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda o‘qitishning zamonaviy usullari, shakl hamda vositalari, o‘yin texnologiyalari, xususan, kreativ fikrlash ham muhim o‘rin egallaydi.

Kreativ fikrlash bu qimmatli va asl g‘oyalarni yaratishga olib keladigan fikrlash yo‘nalishidir. Barcha insonlar ijodiy fikrlash hamda ijodkorlik bilan shug‘ullanishlari mumkin. Ijodiy fikrlash nafaqat ijodiy asarlarni yaratish yoki san‘at bilan bog‘liq tasavvur etish vaziyatlarida, balki muammolarni yoki ijtimoiy masalalarni hal qilish kabi boshqa sohalarda funktsional bo‘lgan vazifalarda ham qo‘llanilishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Kreativ yondashuv va yutuqlar dunyo bo‘ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san‘at va ijtimoiy fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan. Kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g‘oyalar berishdan kattaroq narsadir. U insonga ba‘zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxshiroq natijaga erishishga imkon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko‘nikmadir. Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqda, bu esa, o‘z navbatida, innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda. Kreativ fikrlash ta’siri butun jamiyatga sezilarli innovatsiya turlarining ortida turishi rost, lekin u ayni damda universal va tenglashtiruvchi xususiyatga ega fenomen hamdir, ya’ni har qanday shaxs, u yoki bu darajada, kreativ fikrlash qobiliyatiga ega. Mustaqil hamdo‘stlik davlatlari olimlaridan O.Vasilchenko, E.Melkumova, V.Miretskaya, M.Suxomlinova, E.Emmanuel kabilarining ilmiy ishlarida shaxs ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari o‘rganilgan.

Darhaqiqat, ta’lim sohasidagi mutaxassislar va psixologlarning fikriga ko‘ra, ijodiy faoliyat bilan bog‘liq fikrlash jarayonlarida mashg‘ul bo‘lish deb tushunilgan kreativ fikrlash bir qator boshqa shaxsiy ko‘nikmalarning ham rivojlanishiga olib keladi. Shular jumlasiga metakognitiv qobiliyat, insonlar bilan muomala qilish va shaxsning o‘zini yaxshiroq anglash ko‘nikmalari, muammoni hal etish ko‘nikmalaridir. Shu bilan birga, shaxs kamoloti, ta’lim olishdagi muvaffaqiyati, kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va jamoatchilik orasidagi obro‘si ham insonning kreativ fikrlash ko‘nikmasiga bog‘liq. Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta’lim siyosati va pedagogikasida ijobiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lishi mumkin.

Xalqaro PISA baholash dasturi bo‘yicha olib boriladigan tadqiqotlardagi kreativ fikrlash yo‘nalishining baholashi mutasaddilarga dalillarga asoslangan to‘xtamga kelishda ko‘maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo‘lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu

muhim ko'nikman ita'lim orqali rivojlantirishning ahamiyati va usullari borasidagi bahslarga sabab bo'ladi. PISA xalqaro baholash dasturidagi ushbu faoliyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi pedagogikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan boshqa bir loyihasi bilan bog'liqdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikma bo'lib, bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari yangilanayotgan davrga xos ko'nikmalarga ega kadrlarni talab etayotgan makonga moslashishga ko'maklashadi. Umuman olganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi.

NATIJALAR

Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyat ifaqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyatva ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy iste'dodlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab quvvatlaydi. O'quvchining qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi, ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham bu samara beradi. Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi.

Boshqa ko'nikmalar kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va yo'naltirilgan yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin. Ba'zi o'qituvchilarga o'quvchining kreativfikrlashini rivojlantirish o'quv dasturidagi boshqa fanlar evaziga bo'layotgandek ko'rinadi. Aslida, o'quvchilar barcha fanlarda kreativ fikrlashi mumkin. Kreativ fikrlash bilim berishga qaratilgan dars mobaynida ko'r-ko'rona yodlash o'rniga tadqiqot va ixtironi qo'llab-quvvatlaydigan yondashuvlar orqali rivojlantirilishi bilan alohida ahamiyatga ega. O'quvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shart-sharoitlarni bilishlari fikrlashda ko'proq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikrlash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o'z navbatida, o'qituvchilarga ta'lim jarayonida o'quvchilarda ijodiy g'oyalar bo'lishi uchun muayyan vaqt talab etiladi. Kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholash isbotga tayangan dalillar asosida

shakllantirilib, o'quvchilar kompyuter platformasida qilayotgan, o'qiyotgan va yaratayotgan narsalarni ko'p jihatli malakalar bilan bog'laydi. Kreativlikni baholash o'quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da'volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir.

MUHOKAMA

Umuman olganda, o'quvchining baholashdagi vazifalarga javobi ushbu fikrlash jarayonida dalillar bilanta'minlaydi, psixometrik tahlil esa har bir da'voni tahlil qilish uchun isbotning yetarli ekanligini belgilaydi. PISA baholash dasturidan kreativ fikrlashni baholashnin gasosiy doirasi sifatida foydalanish mumkin. PISA dasturida 15 yoshli o'quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. PISA tadqiqotida kreativ fikrlash bilim sohasida original va samarali yechimlar, yutuqlar va tasavvurni ta'sirchan ko'rinishlarga olib keladigan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirishda samarali ishtirok etish qobiliyati deb ta'riflanadi. Ushbu tavsif o'quvchilarning turfa kontekst va ta'lim darajasida g'oyaberish amaliyotida samarali qatnashishni o'rganishlari kerakligiga, g'oyaning o'zigaxosligi va munosibligini baholagan holda uning ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g'oyani takomillashtirishga urg'u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohada mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan.

Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo'lib turgan bir paytda ancha keng hamda kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an'anasiga ega bo'ladi. Demak, kreativlik layoqat, jarayon va muhit o'rtasidagi o'zaro munosabat bo'lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo'lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir. Ijodiy maqsadlarni ro'yobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va san'atkorlik talanti kabi kengroq va maxsus ko'nikma va qobiliyatlari ham zarur bo'ladi. Masalan, san'at durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bog'liq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi e'tirof ham talab etiladi.

Ta'lim jarayonida kreativ fikrlash imkoniyati va uning namoyon bo'lishi quyidagichadir: maktablar kreativ fikrlash ko'nikmasi, aqliy ko'nikmalar, bilim sohasining tayyorligi yangi g'oyalar va tajribalarga nisbatan ochiqlik, boshqalar bilan ishlash konikmasi yoki boshqalar fikri bilan kelishish, qiyinchilikka duch kelganda o'z maqsadiga erishishga harakat qilish, o'quvchilarning ichki imkoniyatlarining turli jihatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ta'lim olish jarayonida o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini rag'batlantirishi ularning yaratuvchanlik qobiliyatlariga

bo'lgan ishonchini, o'zini o'zi boshqarish xususiyatlarida va faoliyatlarida samaradorlikni oshirishga qaratilgan bu o'z navbatida, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Har qanday mutaxassis kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun o'quvchilik yillarida poydevor qo'yiladi. O'rta ta'lim tizimida o'qish faoliyatida bo'lgan o'quvchilar kreativlik sifatlariga ega bo'lishlari uchun ularda o'quv va tarbiya jarayonlarida an'anaviy yondashishdan farqli yangi g'oyalar haqida fikr yuritishi, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik talab etiladi. Ko'pincha kreativlik va daho tushunchalari bir biriga sinonim hisoblanadi. 2022-yil ilk marotaba Xalqaro PISA dasturida o'quvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalari baholadi. PISA tadqiqotida kreativ fikrlash iborasi o'quvchilarning tasavvurlarini ifodalash, bilim olishni rag'batlantiruvchi, original va samarali yechim topishga yonaltiruvchi g'oyalarni shakllantirish, baholash va takomillashtirishda faol ishtirok etish kompetensiyasi sifatida ta'riflangan. O'quvchining ijodiy barkamolligi uning kreativ fikrlash jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshgan yoki oshmaganini aniqlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Kitoblar

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi Vazirligi. PISA tadqiqotida kreativ fikrlashni baholash doirasi. Toshkent-2020.
2. Exsonova F.T. O'quvchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirish yo'llari Uzluksiz ta'lim. – Toshkent, 2018
3. Ishmuhamedov R.J Yuldashev M.A Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-Toshkent, 2017

Jurnallar

1. С. Н.Аллярова Г.А.Абдуллаева. Тарбия жараёни сифатини квалиметрик мониторинг қилиш: муаммо ва ечимлар. Современное образование. Toshkent-2019
2. Фаффоров. Я.Х. Мактаб ислоҳати ва ўқитиш методларини такомиллаштириш. Science and education. Sgientific Journal. 2020, 482.

Vebsayt

1. Yodgorova Sehriyo. Keyslar asosida mantiqiy va kreativ fikr yuritish imkoniyatlarini rivojlantirishning uslubiy asoslari. Ilm-fan va innovatsiya. Ilmiy-amaliy konferensiya. <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/17435>.